

İMAMET-İSMET İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE İBN TEYMIYYE'NİN EHL-İ BEYT'E YAKLAŞIMI

Salih Sabri YAVUZ*

IBN TAYMIYYAH'S APPROACH TO AHL AL-BAYT IN THE CONTEXT OF RELATION BETWEEN IMAMAH (RELIGIOUS LEADERSHIP) AND INNOCENCE

In the tradition of Islamic thought, the concept of "Ahl al-Bayt" was argued and to a certain degree it was perceived as a basic religious and even political dominant element by Shi'a. Ibn Taymiyyah has tried to prove that Shi'a's claims in question have no base in both intelligence and traditional proofs, especially that of their claims concerning with that imams have been infallible or innocent ones according to their concept of Ahl al-Bayt.

Hız. Peygamber'in ailesine bağlılık, onlara sevgi ve saygı beslemek bütün Müslümanların ortak bir karakteridir. Ancak Şîa'nın, çerçevesi ve kapsamı farklı şekillerde anlaşılan Ehl-i beyt kavramından ve bunun oluşturduğu zeminden hareketle konuyu Peygamber'in dini otoritesinin gelecekteki temsilcilerinin delili olarak görmesi, hatta bunu tüm dini ve siyasi umurun temeli haline getirmesi, Ehl-i sünnet ile Şîa arasında ayrışma noktasını oluşturmuş ve ciddi tartışmalara sebep olmuştur. Bir anlamda Ehl-i beyt, Şîa'nın elinde siyasi ve dini otoritenin teolojik teminatı haline getirilmiş ve imamet doktrinlerinin temel unsuru yapılmıştır. Aslında İmamet konusu İslam inançlarıyla ilgili olmadığı halde, Şîa ve ona bağlı alt fırkalar bunu akaidin bir unsuru haline getirmiştir. Meselenin Ehl-i sünnet kaynaklarında ele alınışı da onların bu iddialarına cevap vermek amacıyla olmuştur. Her ne kadar bu kavrama Kur'an'da atıfta bulunulmuşsa da Hız. Peygamber'in "aba"sını aile fertlerinin üzerine örtmesi olayının teolojik bir vecheye büründürülerek "aba" hadisinden bir doktrin inşa edilmesi ilginçtir. Kur'an'da Ehl-i beyt'ten bahseden ayet ve ilgili hadisler de hep bu çerçevede yorumlanmıştır. Nitekim ifade edildiği gibi ilk oluşumundan itibaren Emevi iktidarına duyulan kin ve düşmanlık da esasen Ehl-i beyt sevgisi ve onların haklarını arama adına yapılmıştır.¹

Ehl-i beyt kavramının Kur'anî çerçevesi Ahzab suresindeki şu ayete dayandırılmaktadır: *"Hem vakarınızla evlerinizde durun da önceki cahiliyet devrinde olduğu gibi süslenip çıkmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah ve Resulü'ne itaat edin. Ey Ehl-i beyt!"*

* Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesi. ssyavuz@ktu.edu.tr

¹ Bk. Ethem Ruhi Fırlalı, *"Şiîliğin Doğuşu ve Gelişmesi"*, Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İstanbul 1993, s.40.

Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor".²

Şîa'nın İmamiyye fırkasına mensup ve Şîa mezhebinde kendi zamanına kadar "allâme" lakabıyla tanınan ve İlhanlı hükümdarı Olcayto'nun Şîi olmasına sebep olan kişi olarak da bilinen İbnü'l-Mutahhar Cemalüddin Hasan b. Yusuf b. Ali el-Hillî (ö. 726/1325), imamet görüşlerini savunduğu eserinde özellikle bu ayetten hareketle, Hz. Ali'nin imamete herkesten daha layık olduğuna delil getirmeye çalışmıştır. Genel Şîa doktrininden farklı olmayan bir tarzda konuyu imamların masumiyetine kadar götürmüştür. Zira bu anlayışa göre Ehl-i beyt'ten olmak günahlardan arınmış olmayı (ismet), ismet ise imamete layık olmayı gerektirir.³

el-Hillî, Sünnî hadis kaynaklarında da benzer lafızlarla nakledilen hadisi de aynı doğrultuda yorumlar.

Malik b. Asbağ şöyle dedi:

-Ali'yi evinden çağırdım. Fatıma,

-Resulüllah'a kadar gitti, dedi. Resulüllah ile Ali birlikte geldiler ve içeri girdiler. Ben de onlarla birlikte içeri girdim. Ali'yi sol tarafına, Fatıma'yı sağ tarafına, Hasan ve Hüseyin'i önüne oturttu. Sonra elbisesiyle onların üstünü örttü. (Onları abasının altına aldı.) Ve şöyle dedi: "Ey Ehl-i beyt (ev halkı), Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor; Allah'ım bunlar benim Ehl-i beytimdir. Bunlar en layık ve en uygun olanlardır."⁴

Yine Ümmü Seleme'den rivayet edilen şu hadiseyi de bunlara ilave ederek görüşünü desteklemeye çalışır:

Ümmü Seleme şöyle dedi: Hz. Peygamber evde olduğu bir sırada Fatıma yemek dolu bir kap ile geldi ve Peygamberin yanına girdi. Hz. Peygamber, "Bana kocanı ve çocuklarını çağır" dedi. Fatıma, Ali, Hasan ve Hüseyin birlikte içeri girdiler ve oturdular. Bu yemekten yediler. Hz. Peygamber onlarla birlikte altlarında kisa-i hayberî olan yatağında bulunmaktaydılar.

Ümmü Seleme şöyle dedi: Ben de oradaydım. Allah "Ey Ehl-i beyt! Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor" ayetini indirdi. Resulüllah onları abasının altına aldı ve ellerini çıkarıp semaya çevirdi ve şöyle dedi: "Bunlar benim Ehl-i beytimdir ve seçkinlerimdir. Allah'ım, onlardan kiri gider ve onları tertemiz kıl." Hz. Peygamber bunu tekrar etti.

Ümmü Seleme şöyle dedi: "Başımı kaldırıp 'ben de sizinle beraber miyim ey Allah'ım Resulü' dedim. O 'sen hayır üzerindesin' buyurdu."⁵

Ayetin gramatik yapısını tahlil ederek görüşünü desteklemeye çalışan el-Hillî, imamların masum oldukları sonucuna varır. Ona göre, ayette geçen (وا) edatı ve haber cümlesinin başında bulunan te'kid lamı (لَا), Ehl-i beyt kavramının hususi anlamda kullanıldığına delalet eder ve bu gramatik yapı anlamı daha da kuvvetlendirir. Dolayısıyla ayet, Ehl-i beyt kavramının içine aldığı kimselerin günahattan arınmış olduklarını, yani masumiyetlerini açıkça ortaya koyar. Ayette Ehl-i beyt'in ifade edilmesi ve temizlenmenin tekrar edilerek (وَيُطَهِّرُكُمْ تَطَهِّرًا) vurgulanması da bunun

² Ahzab 33/33.

³ İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, Cemalüddin Hasan b. Yusuf b. Ali, *Minhâcu'l-kerâme fî marifeti'l-imame*, Kahire 1989, s. 151.

⁴ el-Hillî, s. 52-53. Benzer lafızlarla nakledilen hadisler için bk. Müslim, Fedailü's-sahabe, VI, 1883; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut 1991, I, 331; III, 259, 285; Tirmizi, Kitabu Suret-i tefsir-i ahkam, V, 328; et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Camîu'l-beyân an te'vil-i âyi'l-Kur'ân*, Beyrut 1988, XXII, 7.

⁵ el-Hillî, s. 53. hadis anlam itibarıyla aynı olmakla birlikte farklı lafızlarda Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçmektedir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 133; VI, 292, 298, 304; Tirmizi, Menakıb, 31.

işaretidir. Bu itibarla Ehl-i beyt'ten olan Hz.Ali masum olduğu için imamete en layık olan kişidir. el-Hillî, ayrıca Hz.Ali'ye nispet ettiği "*Benim imametle ilişkimin, değerimin iğinin taşıyla ilişkisi gibi olduğunu bilmesine rağmen İbn Kuhafe (Hz.Ebubekir) zorla imamet gömleğini giymiştir*" sözünü de bu çerçevede yorumlayarak Ehl-i beyt'e mensup olmayı hilafetin asıl unsuru olarak değerlendirir.⁶ O bu sözden, Hz.Ali'nin Ehl-i beyt'ten olması dolayısıyla masum olduğu sonucunu çıkarır.

Söz konusu bu iddiaları değerlendiren İbn Teymiyye (ö. 738/1328)⁷, ilgili ayet-teki temizliğin gerçekleşmesini, ilahi iradenin kapsamını tahlilden hareketle ortaya koymaya çalışır ve böylece Ehl-i beyt hakkında bir çerçeve oluşturur. Öncelikle rivayet edilen hadislerin sahih olduğunu belirten İbn Teymiyye, hadislerde vurgulanan anlamdan Ehl-i beyt kapsamında telakki edilenlerin masum olduklarına yönelik bir anlayışı çıkarmanın imkânsız olduğunu vurgular. Konuyu ilahi irade kapsamında ele alarak değerlendirir. Ona göre özellikle Şîa'nın sunmuş olduğu deliller iki açıdan onların iddialarının aksini ortaya koyar. Birincisi, Hz.Peygamber'in Ehl-i beyt'in temizliği yönünde duada bulunması, bunun gerçekleşmediğini bildirir. Eğer gerçekleşmiş olsaydı Hz.Peygamberin sadece dua etmek yerine ve bununla yetinmek yerine, temizlenmenin gerçekleşmesinden dolayı Allah'a hamd ve şükretmesi gerekirdi. İkincisi de ayet, Allah'ın, kiri onlardan gidermeye ve onları temizlemeye kadir olduğu ve kulların bütün fiillerinin yaratıcısının Allah olduğunu vurgulamaktadır.⁸

İbn Teymiyye'e göre, Ehl-i beyt'ten bahseden ayette geçen "irade" ile Kur'ân'ın muhtelif ayetlerinde geçen aynı paraleldeki "irade" mukayese edildiğinde, Ehl-i beyt'in günahlardan temizlenmelerinin gerçekleşmiş kesin bir sonuç olmadığı ortaya çıkar. Mesela "*Allah sizi zorlamak istemez, Allah sizi arıtıp üzerinize olan nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz*"⁹; "*Ramazan ayı ki onda Kur'ân, insanlara yol göstererek yol gösterici ve doğruyu yanlıştan ayırıcı belgeler olarak indirildi. Sizden bu ayı idrak eden, onda oruç tutsun; hasta veya yolculukta olan, tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutsun. Allah size kolaylık ister, zorluk istemez*"¹⁰ ve "*Allah size açıklamak ve sizden öncekilerin yollarını göstermek ve tevbenizi kabul etmek ister*"¹¹ ayetlerinde geçen "irade", yani Allah'ın dilemesi anlamındaki irade ile Ehl-i beyt'in temizlenmesine yönelik kullanılan irade aynı teolojik anlama sahiptir.

Ehl-i beyt'in kirden arınması yönünde Allah'ın dilemesini ifade eden irade, (إِذْ قَالَ اللَّهُ) onun muhabbet ve rızası anlamına gelir. Dolayısıyla aynı yönde olan ve yukarıda örnekleri verilen ayetlerde geçen, Allah'ın bir şeyin yapılmasını istemesi tarzındaki dileme ve irade etmesi, ilişkili olduğu şeyleri Allah'ın yaratmasını ve arzu edilen hususların muhataplarda mutlaka mevcut olmasını gerektirmez.¹² İbn

⁶ el-Hillî, s. 53.

⁷ Sistematik bir iç muhtevaya sahip olmadığını gözlemlediğimiz İbn Teymiyye'nin eserlerinde aynı görüşler değişik yerlerde birbirinden farklı olmayan tarzda serdedilmiştir. Genellikle *Minhâcü's-sünne* isimli eserinde bunlara değinmiştir. Biz de Bu eseri esas alarak onun görüşlerini ortaya koymaya çalıştık.

⁸ İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takiyyüddin Ahmed b. Abdülhalim, *Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye fî nakdi kelâmi's-Şîa'i ve'l-Kaderiyye*, Kahire 1989/1409, IV, 22-23. (Bu eser bundan sonra *Minhâc* olarak verilecektir.)

⁹ Maide 5/6.

¹⁰ Bakara 2/186.

¹¹ Nisa 4/26.

¹² İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 71.

Teymiyye'ye göre Ehl-i beyt'le ilgili ayetin nazil olmasının hemen ardından Hz.Peygamber'in "Allah'ım! Bunlar benim Ehl-i beytimdir, onlardan kiri ve günahı gider ve onları tertemiz kıl" şeklinde dua etmesi de ayette geçen iradenin Allah'ın sevgisi ve rızası olduğunun delilidir. Eğer ayetteki irade, Allah'ın onlardan kiri ve günahı gidermiş ve onların temizlenmiş olduğu hükmünü içermiş olsaydı, Hz.Peygamber'in bunu tekrar talep etmesine ve onlara bu yönde duada bulunmasına da gerek kalmazdı.¹³

Ehl-i beyt'in bütün günahlardan arınmış olduğu ve Allah'ın irade etmesi dolayısıyla bunun zorunlu olarak gerçekleştiği düşüncesini, İlahi iradenin objesiyle ilişkisi konusundaki Kaderiye anlayışının bir yansıması olarak gören İbn Teymiyye, bunu rafizilere de atfeder. Zira Kaderiyye'ye göre Allah'ın iradesi, murad edilen şeyin varlığını içermez. Aksine olmayacak şeyi irade edebileceği gibi irade etmediği şeyler de var olabilir. Bir anlamda bu kimseler Allah'ın iradesine dâhil olmayan hususların varlığını da kabul ederler. Ona göre bu açık bir çelişkidir. İlgili ayetten hareketle Allah'ın temizlenmesini arzu ettiği Ehl-i beyt'in kendileri hakkında varid olan hususların mutlak anlamda gerçekleşeceğine delil getirmek yanlıştır. Bu takdirde, yeryüzünde Allah'ın iman etmesini istediği kimseler için de onun muradının gerçekleşmesi gerekir. Hâlbuki realitede durum böyle değildir.¹⁴

İbn Teymiyye, Ehl-i ispat olarak isimlendirdiği ve kendisinin de içinde bulunduğu genel anlamdaki Ehl-i sünnet'in ilahi irade konusundaki görüşlerine atıfta bulunur. Buna göre Kur'an'da iki türlü irade söz konusu edilmektedir:

1-Dini irade: Bu irade Allah'ın muhabbet ve rızasını ifade eder. Ehl-i beyt'in temizlenmesini ifade eden ilahi irade bu kapsam dâhilinde olan iradedir.

2-Kevni irade: Allah'ın kudretinin taallük ettiği, yaratması ve takdir etmesini ifade eden iradesidir. Hidayet ve dalaletle ilgili ayetler bu çerçevededir. "Allah kimi hidayete erdirmek isterse, onun gönlünü İslâm'a açar. Kimi de sapırtmak isterse, sanki göğe yükseliyormuş gibi, göğsünü dar ve sıkıntılı yapar"¹⁵ Yine Allah'ın kudretinin mutlaka taallük ettiği iradeye şu ayette de işaret vardır: "Ben size öğüt vermek istemiş olsam da, eğer Allah sizi helâk etmeyi murad ediyorsa, zaten öğüt vermemin size bir faydası olmaz."¹⁶

Bu irade ayırımından meseleye yaklaşıldığında tevbe ile ilgili ayetleri¹⁷ şu şekilde yorumlamak mümkündür. Allah müminlerin tevbe etmelerini ve temizlenmelerini onlardan istemektedir. Ancak realitede müminlerden tevbe edenler ve arınanlar olduğu gibi tevbe etmeyip arınmayanlar da bulunmaktadır. İşte ayette söz konusu edilen tevbeye yönelik bu irade, irade edilen temizlik ve arınmanın gerçekleştiğine delalet etse de, sırf ayette ifade edilmiştir diye Kaderiyenin iddiasının gerçek olmasını gerektirmez.¹⁸

Diğer bir açıdan meseleye yaklaşıldığında Ahzap suresi 33. ayette hitabın Hz.Peygamber'in hanımlarına yönelik olduğu açıkça görülür. Eğer bu ayet masumiyet

¹³ İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 72.

¹⁴ İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 72.

¹⁵ En'am 6/125.

¹⁶ Hud 11/34.

¹⁷ "Allah size (helâl ve haram olanı) açıklamak ve sizi, sizden öncekilerin yasalarına iletmek ve günahlarınızı bağışlamak istiyor... Allah, sizin tevbenizi kabul etmek istiyor; şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi istiyorlar" Nisa 4/26-27.

¹⁸ İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 73.

için delil olarak kullanılacaksa, onun hanımlarının da masumiyet kapsamında olmaları gerekir. Çünkü Ehl-i beyt'in temizlenmesinden bahseden bu ayet, esasında baştan sona kadar Resul-i Ekrem'in hanımlarıyla alakalıdır. Buna rağmen günahlardan temizlenme konusu sadece onun hanımlarına ait olmayıp tüm Ehl-i beyt'i ilgilendirir. Ancak Hz.Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin diğerlerine nispetle hususilik arz ettikleri için Hz.Peygamber onları duasında özel olarak söz konusu etmiştir.¹⁹

Hz.Peygamber'in, duasında bu zevatı tahsis etmesinin masumiyet ve efdaliyyet konusunda ölçü olamayacağına dikkat çeken İbn Teymiyye, "takva üzere kurulu" mescidden bahseden ayetle bir mukayesede bulunur. İlgili ayet şöyledir: "O mescit içinde sen kesinlikle namaza durma. İlk gününde temeli takva üzerine kurulan mescit elbette içinde namaz kılmaya daha layıktır."²⁰ Bu ayet Kuba mescidi ile ilgili olarak vahyedilmiştir.²¹ Fakat ayette söz konusu olan hüküm sadece Kuba mescidini kapsamaz, aynı zamanda takva özelliği itibarıyla ondan daha ileri seviyede olan Mescid-i nebevî'yi de içine alır. Hz.Peygamber Cuma namazını kendi mescidinde kılar ve cumartesi günü buraya gelirdi.²² Bunların her ikisi takva üzere kurulu olan mescitlerdir. Burada tahsisin olması diğerlerinin bu kapsamın dışında tutulmasını gerektirmez.²³ İbn Teymiyye yapmış olduğu bu mukayeseyle haklı olarak Hz.Peygamber'in Hz.Ali, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'e yaptığı duadan hareketle Ehl-i beyt çerçevesi oluşturulamayacağı ve bu duanın onlara has olmasının diğerlerine karşı bir avantaj olmadığı sonucunu çıkarır.

İbn Teymiyye Ehl-i beyt'in kimleri kapsadığına dair kanaatleri serdederek kendi görüşünü delilleriyle beraber ortaya koymaya çalışır. O bu konuda üç temel yaklaşıma atıfta bulunur:

1-Bütün ümmet Ehl-i beyt kapsamındadır. Bu görüşün temel savunucuları İmam Malik (ö. 179/795) ve İmam Muhammed (ö. 189/805)'dir.

2-Hz.Peygamber'in ümmetinden sadece muttaki olanlar buna dâhildir. Bu görüşün savunucuları İmam Ahmed'in takipçileri ve Sufiler'dir. Hâkim et-Tirmizî (ö.320/932) de Sufiyye'nin ileri gelenlerini bu kapsamda değerlendirir. Bunlar tezlerini Hz.Peygamber'den rivayet ettikleri şu hadise dayandırır: "Muhammed'in ailesi muttaki olan bütün müminlerdir." İbn Teymiyye bu rivayetin uydurma olduğunu belirtir.²⁴

3-Ehl-i beyt Hz.Peygamber'in aile efradını içine alır. Bu İmam Şafii (ö. 204/819) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/741)'in görüşüdür ve İbn Teymiyye'ye göre doğru olan da budur. Bununla ilgili olarak ihtilaf edilen konu, Hz.Peygamber'in hanımlarının Ehl-i beyt içinde olup olmadığı meselesidir. Bu konuda iki farklı görüş vardır. Birincisi Zeyd b. Erkam'dan rivayet edilen, Ehl-i beyt'e dâhil olmadıkları yönündeki görüştür. İkincisi

¹⁹ İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 74.

²⁰ Tevbe 9/108.

²¹ Ayette söz konusu edilen mescidin hangisi olduğu konusunda iki farklı görüş mevcuttur. Bazıları bunun Mescid-i Nebevî, diğer bir kısmı ise Kuba mescidi olduğunu söylemişlerdir. Rivayetlerin çoğu, bu mescidin Medine'de tesis edilmiş olan Mescid-i Nebevî olduğuna işaret etmektedir. Taberi'de geçen rivayetlerden anlaşıldığına göre bu mescidin Mescid-i Nebevî olduğu ihtimali kuvvetle muhtemeldir. bk. et-Taberi, *Camiu'l-beyân an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, XI, 26-28. Öyle anlaşıyor ki, İbn Teymiyye bu mescidin Mescid-i Nebevî olduğu görüşünü dikkate almamış ve değerlendirmesini bu diğer üzerinden yapmıştır.

²² *Müslim*, Hac, 518, 519, 520.

²³ İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 74-75.

²⁴ İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 75.

ise Ehl-i beyt'ten oldukları yönündeki görüştür.²⁵

Takva sahibi kimselerin Ehl-i beyt'le ilişkisini değerlendiren İbn Teymiyye, bir kısım hadislerden hareketle bunun hangi açılardan ele alınmasına temas eder. Ona göre Hz.Peygamber'in ümmetinden muttakiler onun velileri, yani dostları olan kimselerdir. Zira ayet ve hadislerde buna vurgu yapılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de "*Ve eğer Peygamber'e karşı birbirinize arka olursanız (bilin ki) onun dostu ve yardımcısı Allah, Cibril ve müminlerin iyileridir*"²⁶ şeklindeki uyarı Hz.Peygamber'in velilerinin çerçevesini belirtmektedir. Hz.Peygamber de "*Falan oğullarının ailesi benim dostlarım (velilerim) değildir. Benim dostlarım (velilerim) Allah ve salih olan müminlerdir*"²⁷ şeklindeki hadisinde buna atıfta bulunmuştur. Bu itibarla onunla dostları (evliya) arasındaki ilişki din, iman ve takva yakınlığıdır. Bu dini yakınlık, tabii (fitrî) yakınlıktan çok daha önemlidir. Hz.Peygamber'in akrabaları içinde mümin ve iyi kimseler olduğu gibi kâfir ve kötü kimseler de mevcuttur. Mesela Hz.Ali, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin fazilet sahibi olanlarındandır ve bunların üstünlüğü takva ve iman dolayısıyladır. Onlar sırf neseb dolayısıyla değil, söz konusu takva dolayısıyla Hz.Peygamber'in velileri, dostlarıdır. Resul-i ekrem'in ailesine salâta bulunmak, diğer muttaki müminlerin onlardan daha faziletli bir konuma geçmelerini engellemez. Bütün nebi ve resuller onun dostlarıdır ve bunlar onun Ehl-i beyt'inden daha faziletli olduğu tüm Müslümanların itifakla kabul ettiği bir husustur. Hâlbuki Hz.Peygamber'e getirilen salata onlar dâhil değildir.²⁸

Resul-i Ekrem'in zevcelerinin Ehl-i beyt'ten olduğu kanaatini ortaya koyan İbn Teymiyye, ayet ve hadisleri buna delil getirir. Hz.Peygamber'den rivayet edilen "*Allah'ım, Muhammed'e, zevcelerine ve zürriyetine hayırlar ver*"²⁹ hadisinde onun zevcelerini zürriyetleriyle birlikte ifade etmesi bu çerçevenin kapsamına işaret etmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de Hz.İbrahim'in (a.s.) hanımından³⁰ ve Hz.Lut'un (a.s.) hanımından³¹ bahseden ayetler, hanımlarının onların Ehl-i beyt'i olduklarına delalet etmektedir. Durum böyle olunca Hz.Peygamber'in hanımlarının da bu kapsamda sayılmaları gerekli olmaktadır. Aksi takdirde ilgili ayetlerde onların hanımlarının onların ailesi olarak geçmesinin bir anlamı olmazdı.³²

İbn Teymiyye, burada ayette İbrahim ve Lut (a.s.)'un hanımlarının lafız itibarıyla ayette onların ailesi olarak nitelendirilmesinden hareketle delil getirmesi, doğrusu eleştiriye açık bir akıl yürütme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Lut (a.s.)'un hanımının helak olacağı, dolayısıyla ailesinden olmasının bir anlamı yoktur. Kur'ân-ı Kerim'de Nuh (a.s.)'ın hanımından bahseden ayetlerdeki vurguya dikkat edilirse bu durum daha açık biçimde ortaya çıkar. Nuh (a.s.) kendi oğlunu ailesinden biri olarak isimlendirilmesi, Yüce Allah tarafından reddedilmiştir.

Nuh Rabbine niyaz edip dedi ki: "*Ey Rabbim! Oğlum benim ehlimdendi senin vaa-*

²⁵ İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 76; ; IV, 24.

²⁶ Tahrim 66/4.

²⁷ *Buhârî*, Edep, 14; *Müslim*, İman, 215.

²⁸ İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 77-78.

²⁹ *Müslim*, Salât, 407; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 424.

³⁰ "Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini, İmran ailesini biri birinin soyundan olarak âlemlere tercih etti." Al-i İmran 3/33-34.

³¹ "Sadece Lut'un karısı müstesnadır. Çünkü onun helak edilenlerle beraber helak edilmesini takdir ettik." Hicr 15/60.

³² İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 76.

*din de elbette haktır ve gerçektir. Ve sen hâkimler hâkimisin. Allah: "Ey Nuh! O kesinlikle senin ehlin (ailen)'den değildir. Çünkü o salih olmayan bir amelin sahibidir. Hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben, seni, cahillerden olmaktan sakındırırım."*³³

Alıntıladığımız ayetlerde görüldüğü gibi salih amelde bulunmayan aile fertleri, Nuh (as.)'ın ailesi kapsamına dâhil edilmemektedir. Ayrıca İbn Teymiyye'nin yukarıda temas edilen, "Allah'ın dostlarının muttaki müminler olduğu" düşüncesi de bunu ortaya koymaktadır.

Bilindiği gibi Şîa düşüncesinde Hz.Peygamber'in hanımları Ehl-i beyt kapsamına dâhil edilmez. "Selman bizden ve Ehl-i beyt'tendir"³⁴ şeklindeki bir rivayete dayanarak Selman-ı Fârisî'yi Ehl-i beyt'e dâhil edip, Hz.Peygamber'le hayatını birleştiren ve onunla geceleyen hanımlarını bu kapsamın dışında tutmak, katı bir taassubun eseri olsa gerektir.³⁵ İbn Teymiyye, Ehl-i sünnet'in Ehl-i beyt'e bakışını ortaya koyarken onların haklarının gözetilmesi gerektiğini özellikle vurgular. Zira onların yerine getirilmesi gereken hakları vardır. Çünkü Allah onlara beytül-mal'den pay ayırmış ve Hz.Peygamber'le birlikte onlara da salât ve selam getirilmesini emretmiştir.³⁶ Ehl-i sünnet, Ehl-i beyt'le alakalı düşüncelerini bütün sahabeye ve selef-i salihine bakışları çerçevesinde ele alır ve değerlendirir. Hz.Peygamber'in çocukları ve hanımlarının hepsinin imanla öldüklerini prensip olarak kabul eder ve bunların bir veya bir kaçını tekfir edenleri ise tekfir ederler. Aynı şekilde babalarının temiz düşünceleri doğrultusunda giden meşhur torunlarıyla ilgili görüşleri de bu doğrultudadır. Fakat daha sonra gelip Mutezileye meyleden ve rafızî kanaatleri paylaşanlar hakkında bu olumlu kanaatlerini devam ettirmezler.³⁷ Selefîyye'den İbn Kudâme (ö.620/1223) konuyla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapar: *Resulüllah'ın, her türlü kötülükten temizlenmiş ve beraat etmiş hanımlarından razı olmak sünnettendir. Onların en faziletlisi Hatice binti Huveylid ve Allah'ın kitabında kendisini temize çıkardığı, dünya ve ahirette Nebi (a.s.)'nin hanımı olan (Ebubekir) Sıddık'ın kızı sıddıka Aişe'dir. Kim ona iftira ederse... Yüce Allah'ı inkâr etmiş olur.*³⁸

İbn Teymiyye şu muhtemel iddiaya da cevap bulmaya çalışır: Farz edelim ki, Kur'an, Ehl-i beyt'in tathirine ve kirin onlardan giderildiğinin vukuuna delalet etmez. Ancak Hz.Peygamber'in bu yöndeki duası, müstecab olan bir dua olması dolayısıyla bunların temizliğinin fiilen gerçekleştiğine delalet eder.

O bu noktada asıl maksadın onlardan kirin giderildiğine Kura'an'ın delalet etmediğini göstermek olduğunu, söz konusu iddianın kabul edilmesi de bunu teyid ettiğini söyler. Durum bu olunca, buradan hareketle onların masum olduğuna ve dolayısıyla imamete istidlal etmek asla mümkün olmaz. Hz.Peygamber'in duasının Allah katında makbul dua olması ve bu açıdan onların her türlü hata ve kirden korunmuş oldukları düşüncesinin gerçekleştiğinin kabul edilmesi halinde bile ayet onların tüm kirlerden arınmış olduklarını delalet etse de bunun hatadan korunmuşlu-

³³ Hud 11/45-46.

³⁴ Tirmizi, Menakıb, 20.

³⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1979, VI, 3892.

³⁶ İbn Teymiyye, *Mecmuatü'r-resâilü'l-kübra*, Mısır 1323, I, 297-298.

³⁷ el-Bağdadî, Abdülkahir b. Tahir, *el-Fark beyne'l-fırak*, tah. Muhammed Muhiddin Abdülhamid, Beyrut 1990, s.360.

³⁸ İbn Kudame, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed, *Lum'atü'l-î'tikâd*, tah. Bekir Topaloğlu, İstanbul 1996, s.45.

ğa delalet edeceğini gösteren bir şey yoktur. Ayetin ortaya koyduğu gerçek şudur: Yüce Allah onlara emredip bildirdiği konularda hataya düşmemelerini onlardan istemektedir ve ayetin bağlamı Allah'ın onları kötülükten temizlemek istediğine işaret etmektedir.³⁹

Ona göre günahlardan temizlenme ve arınma iki şekilde gerçekleşir: İnsanın günahları işlememesi ve günahlardan tevbe etmesi yoluyla. "Onların mallarından sadaka al ki, onunla kendilerini temizlersin, tertemiz edersin"⁴⁰ ayetinde buna işaret edilmektedir. Burada Allah'ın temizlenmesini emrettiği şey ilk etapta irade açısından kötülüklerden sakınmayı ve onları yasak kılmayı kapsamaktadır. Allah önce yasaklamakta sonra da tevbe etmeyi emretmektedir. Müminlerin mallarından zekât almak onların günahlarının bağışlanmasına sebep kılınmaktadır.⁴¹ Takva sahibi kimselerin günah işlememesi ve sonra da bunlara tevbe etmemesi gibi bir şart yoktur. Eğer böyle olsaydı, Hz.Peygamber'in ümmeti içerisinde muttaki kimseyi bulmak imkânsız olurdu. Hâlbuki Kura'nda günah işleyip günahına tevbe edenler güzel makamlara ermekle nitelendirilmiştir. "Eğer siz, yasaklandığımız büyük günahlardan sakınırsanız, diğer kusurlarınızı örter, sizi güzel bir makama koyarız"⁴²

İbn Teymiyye "rics" kavramının Kur'an'daki kullanımına işaret eder. "Rics" (الرحس) kelimesinin anlam itibarıyla aslı, "kirlilik ve pislik" manasındaki "kazr" (القدر)'dır. Kur'an'da bununla bazen "şirk" kastedilmektedir. "Emir budur, Allah'ın yasaklarına kim saygı gösterirse, bu, kendisi için Rabbinin katında şüphesiz hayırdır. Size bildirilenden başka bütün hayvanlar helal kılınmıştır. O halde o pis putlardan kaçının ve yalan sözden sakının"⁴³ Burada putlara tapma rics olarak isimlendirilmiştir. Yine yeme ve içme ile ilgili olarak yasaklananlar da rics olarak nitelendirilmiştir. "İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytan işi birer pisliktir"⁴⁴ "Rics" genel olarak kullanılan ve bir lafızdır ve Yüce Allah bütün pislikleri müminlerden gidermeyi istemiştir.⁴⁵

İbn Teymiyye "İbn Kuhafe (Hz.Ebubekir) zorla imamet gömleğini giymiştir" şeklindeki iddiasına ele alarak değerlendirir ve bu ifadenin Hz.Ali'ye isnadının mümkün olmadığını belirtir. Zira o böyle bir söz söylememiştir. Ravileri belli değildir. Sadece Nehcül-belağa'da geçiyor diye bunu Hz.Ali'ye isnad etmek uygun değildir. Zira ilim sahipleri bu eserin içindeki hutbelerin Hz.Ali'ye iftira olduğunu çok iyi bilmektedir. Allah, ilmen kabul görmüş delillerle doğruluğu sabit olmayan bir şeyi tasdik etmekle insanları mükellef tutmamıştır. Bu sözün Hz.Ali'ye nispeti doğru olsa bile buradan hareketle onun imam olduğu ve imamet konusunda nas bulunduğu şeklinde bir sonucu çıkarmak mümkün değildir. Belki Hz.Ali'nin görüşünün bu doğrultuda olduğu söylenebilir.⁴⁶

Şîa'nın delil olarak kullandığı Ahzab suresi 33. ayetinde geçen ve Hz.Peygamber'in de o yönde duada bulunduğu temizlenme ve arınma ismet anlamına

³⁹ İbn Teymiyye, Minhac, VII, 78-79.

⁴⁰ Tevbe 9/103.

⁴¹ İbn Teymiyye, Minhac, VII, 80.

⁴² Nisa 4/31.

⁴³ Hac 22/30.

⁴⁴ Maide 5/90.

⁴⁵ İbn Teymiyye, Minhac, VII, 81.

⁴⁶ İbn Teymiyye, Minhac, VII, 86.

gelmez. Zira Ehl-i sünnet'e göre Peygamber'den başkaları masum değildir.⁴⁷ Şîa ise bu düşünceyi Ehl-i beyt'e ve dolayısıyla imamlara kadar götürür. Ona göre kaderiyenin temel düşüncesinden olan "insanın ihtiyari fiillerinin Allah'ın makdurü olmadığı" hususundan hareket edildiğinde de ismet düşüncelerinin yanlışlığı ortaya çıkar. Buna göre günahlardan kurtulmak için dua etmek imkânsızdır. Zira insan iradesine dayalı fiiller Allah'ın kudreti kapsamına girmez. Allah'ın insanları itaatkâr ve isyankâr kılması mümkün değildir. Allah için mümkün olmayan bir fiili Allah'tan istemek, yani insanın Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmak için ondan yardım talebinde bulunması imkânsızdır.⁴⁸ Bu itibarla esasen Kaderiye düşüncesini benimsemiş olan rafızîlerin, Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'in temizlenmesine yönelik dua etmesini onların masumiyetlerine delil olarak kullanmaları kendi itikâdî temelleriyle de çelişmektedir.⁴⁹

İbn Teymiyye'nin tartışıp ortaya koyduğu görüşleri değerlendirildiğinde şu sonuçlara ortaya koymak mümkündür:

Ehl-i beyt, hanımları da dâhil olmak üzere Hz. Peygamber'in aile efradını içine alır. Bu itibarla Şîa'nın Selman-ı Farisi'yi bu kapsama dâhil edip onları dışarıda bırakmaları makul olmadığı gibi, ayetin bağlamına da uygun değildir. Genel olarak burada serdettiği görüşler, eserinde zaman zaman tenkit ettiği Eş'ari görüşleriyle paralellik arz etmektedir. Dolayısıyla Ehl-i sünnet'in görüşlerini de yansıtmaktadır. Ancak Şîa'yı reddederken ilahi irade konusunda Kaderiye hamletmiş olduğu görüşler, bir genelleme olması itibarıyla, mübalağa ifade etmektedir.

İslam dininin temsiliinde soya dayalı dini bir düşüncenin imkânından bahsedilemez; ismet peygamberlere mahsus bir sıfattır ve dolayısıyla buradan hareketle başkalarının imametinin meşruiyetine hükmedilemez. Her ne olursa olsun masumiyet sadece peygamberlere mahsustur. Fakat İbn Teymiyye günahattan korunmuş olma konusunda peygamberlere atfettiği ismeti mutlak kabul eder ve küçük ve büyük günah veya peygamberlik öncesi ve sonrası şeklinde bir ayırımda bulunmaz.

Ehl-i beyt'in temizlenmesinden bahseden ayetteki irade Allah'ın sevgi ve rızasını ifade eder. Mutlaka gerçekleşmesi gereken bir irade anlamına alınamaz. Bu itibarla ayetten hareketle Şîa'nın Ehl-i beyt'in vasıflarıyla ilgili olarak iddia etmiş oldukları temizlenme mutlak değildir ve onlar da diğer müminler gibi ilahi emirlere bağlı

⁴⁷ Matüridiyye ve Eş'ariyye'ye göre peygamberlerin günahattan masum olmaları peygamberlikle görevlendirilmelerinden sonrasına şamildir. Mutezile ve Haricilere göre ise bu vahiyden öncesini de kapsar. . bk. Fahreddin er-Razî, *İsmetü'l-enbiya*, nşr. Mektebetü'l-İslamiyye, s. 25; Nureddin es Sâbunî, *el-Bidâye fi usulu'd-din*, ter. Bekir Topaloğlu, Ankara 1998, s. 115.

⁴⁸ İbn Teymiyye, *Minhac*, VII, 84.

⁴⁹ Mutezile'den Kadı Abdülcebbar, söz konusu ayetten hareketle Şîa'nın Ehl-i beyt'in temizlenmesiyle ilgili olarak ilahi iradenin onlar hakkında mutlaka gerçekleştiği sonucuna varmalarının doğru olmadığı görüşündedir. Ona göre bu ayet, Allah'ın irade ettiği temizlenmenin onlar hakkında sabit olduğuna delalet etmez. Ayetin zahiriyle onların iddiasına delil getirilemez. Zira Allah bütün müminlerin temizlenmesini ve her türlü kirin onlardan giderilmesini istemektedir. Eğer bunun aksi söylenecek olursa, yani "sadece Ehl-i beyt'in temizlenmesini istiyor" tarzında kabul edilecek olursa, böyle bir varsayım Allah'ın, müminlerin her türlü kir ve günahattan temizlenmemesini istediği sonucuna götürür. Kadı Abdülcebbar, ilgili ayetteki iradeyi ilahi rıza anlamında ele almakta ve Ehl-i beyt'in burada zikredilmesinin özel bir anlamı olduğunu kabul etmekle birlikte bunun imamet konusuna bir dahlinin olmadığını vurgulamaktadır. Kadı Abdülcebbar, Ebu'l-Hasan Ahmed el-Esedabâdî, el-Muğnî fi ebvabi't-tevhid ve'l-adl, Kahire 1965, XX/1, 193.

kaldıkları müddetçe söz konusudur. Fiilen bu kimseler temiz olsalar da bu durum teorik olarak zorunlu değildir.

Tasavvufi öğretilere sert eleştiriler getirmesiyle maruf İbn Teymiyye, Ehl-i beyt kavramına teknik anlamdaki velayet düşüncesinin sokulmasını reddeder ve muttaki olan her müminin veli olduğunu belirtir. Buradan hareketle de Hz.Peygamber'in akrabası olmanın ne velayetin ne de iyiliğin bir belirtisi olmadığını, ilgili nasların bu doğrultuda yorumlanması gerektiğini savunur.